

Maak plaats, maak plaats!

Oorspronkelijk: « Pousse toi, que je m'installe » (*Les Jardins d'Eden*, 1er trim. 2011, p. 88-96)

Tekst: Dominique Guerrier Dubarle

Voorliggende tekst: herwerkte en gecorrigeerde versie van de oorspronkelijk in *De tuinen van Eden* (nr. 40, 1ste trimester 2011, p. 88-96) gepubliceerde tekst.

[Aanpassing: I. Hoste]

De tuin is een microkosmos, een poëtisch universum in het klein, waar de tuinder erop toeziet dat zijn zorgvuldig geënceneerde landschappen perfect in harmonie zijn. Nochtans is niets ter wereld zo open als een tuin, die daardoor altijd een paar verrassingen in petto heeft... Gesprek rond het thema 'invasieve planten'.

Planten zijn altijd al nomaden geweest. Zij zijn slechts op doortocht, en net als wij houden ze van reizen, passen hun gewoonten aan en verrassen. In dit hele gebeuren is de tuinder, zelf ook een zwerver op aarde, vaak een bevoorrechte tussenpersoon. Het komt voor dat de omzwervingen ertoe leiden dat een plant zich in een andere regio sterk gaat uitbreiden. Een voorbeeld daarvan is de Europese grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), die in Noord-Amerika bijzonder succesvol gebleken is, een ontwikkeling die niet door iedereen even positief onthaald werd. Een enkele plant kan tot twee miljoen zaden produceren. Grote kattenstaart groeit in uiteenlopende vochtige tot natte milieus, waar hij vaak de inheemse flora verdringt.

De explosieve uitbreiding van sommige plantensoorten kan ook gezondheidsrisico's inhouden. Zo werd, in de jaren 1980, in Quebec een campagne opgestart om het grote publiek beter te informeren over de in Noord-Amerika van nature voorkomende alsemambrosia (*Ambrosia artemisiifolia*), waarvan het stuifmeel sterk allergeen is. Samen met ingevoerde voedergewassen, zaaigoed en aardappelen, kwam de plant zowat een eeuw geleden ook in Frankrijk terecht. Aanvankelijk vormde dat geen probleem, maar in de jaren 1960, 1970 begon alsemambrosia zich opvallend sterk uit te breiden. Vandaag heeft haar aanwezigheid in onder meer de regio Rhône-Alpes en Noord-Frankrijk onrustwekkende dimensies aangenomen, en in de buurregio's wordt haar uitbreiding met argusogen gevolgd.

Geen enkele tuinder ontkent vandaag de nadelige effecten van de Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*) op ons ecosysteem. De plant is vrijwel onuitroeibaar omwille van de enorme groeikracht van de ondergrondse wortelstokken en de mogelijkheid om zich te vermenigvuldigen door middel van minuscule stekken. In 1829 werd ze door Philipp von Siebold, die de plant in Europa invoerde, beschouwd als een aantrekkelijke sierplant; vandaag wordt ze door de beheerders van natuurgebieden gevreesd. Veel tuinliefhebbers zal het anderzijds verbazen dat de rimpelroos (*Rosa rugosa*) zich in bepaalde omstandigheden invasief kan gedragen.

De Tuinen van Eden ontmoette Filip Verloove en Ivan Hoste, onderzoekers aan de Nationale Plantentuin van België (Meise), en Mathieu Halford, coördinator van het LIFE-project 'AlterIAS', waarvan de initiatiefnemers de sierteeltsector willen bewustmaken en informeren rond het thema 'invasieve planten'.

DE TUINEN VAN EDEN: In ons laatste nummer behandelden we het thema biodiversiteit aan de hand van in de tuin aangeplante inheemse soorten. Deze keer willen we het hebben over planten die 'agressief' of 'invasief' genoemd worden... Kunt u precies omschrijven waarover het gaat?

MATHIEU HALFORD: Kort samengevat is een invasieve plant een niet-inheemse soort (een zogenaamde 'exoot') die door de mens in een nieuw gebied werd geïntroduceerd en die zich daar spontaan sterk uitbreidt in milieus met een hoge natuurwaarde. Dit zien we gebeuren bij zowat één op

duizend ingevoerde plantensoorten. Het zijn soorten die snel groeien, zich gemakkelijk en talrijk voortplanten en zich ontwikkelen ten koste van de inheemse flora. Ze tasten de biodiversiteit en ecosystemen aan. Dikwijls betreft het sierplanten, ingevoerd uit uiteenlopende delen van de wereld.

TvE: Gaat zo'n invasie snel?

M.H.: Er moeten verschillende barrières worden overwonnen alvorens een soort invasief wordt, te beginnen met de geografische barrière. De soort moet vanuit haar gebied van oorsprong – door wetenschappers omschreven als het 'natuurlijk verspreidingsgebied' – aangevoerd worden in een nieuw gebied. In die nieuwe omgeving, waar ze een 'exoot' genoemd wordt, vindt de plant nieuwe ecologische omstandigheden. Hoe het verder evolueert, verschilt van geval tot geval: ofwel is de plant onvoldoende aangepast aan de klimatologische en bodemkundige omstandigheden, waardoor ze het niet lang volhoudt, ofwel heeft ze het prima naar haar zin. Dit is de ecologische barrière. Sommige planten slagen er na enige tijd in zich voort te planten en tot stabiele populaties uit te groeien. Dit is de reproductieve barrière. Na die aanpassingsperiode volgt soms, indien het ontbreekt aan de nodige natuurlijke vijanden, een nefaste fase van versnelde demografische ontwikkeling. Op dat moment is er sprake van een invasieve of agressieve exoot.

TvE: Is de vlinderstruik (*Buddleja davidii*), in de 19de eeuw uit China in Europa ingevoerd, wellicht een goed voorbeeld van een exoot? Aanvankelijk werd die plant als een zeldzaamheid gekweekt in kassen. Ze ontsnapte echter en begon spoedig bermen, braakliggende terreinen, enz. te koloniseren.

M.H.: Deze bekende sierplant wordt beschouwd als een potentieel invasieve soort, want ze ontsnapt gemakkelijk uit tuinen en koloniseert snel braakliggende terreinen waar ze de inheemse vegetatie verdringt. Maar dit laatste is nog meer het geval met de Japanse duizendknoop, die midden 19de eeuw in Nederland door de Maatschappij voor Land- en Tuinbouw als 'sierplant van het jaar' bedacht werd met een gouden medaille. Nadien werd ze overal in tuinen en parken aangeplant, en vandaag is het een van de meest problematische exoten in uiteenlopende milieus, inclusief terreinen met een hoge natuurwaarde.

Filip Verloove: Ook inheemse soorten kunnen zich invasief of 'agressief' gedragen als een gevolg van klimatologische veranderingen of wanneer het milieu voedselrijker wordt [box 1]. Voorbeelden daarvan zijn bosrank (*Clematis vitalba*) en diverse bramensoorten (*Rubus*). Is een exoot zeer competitief, dan kunnen de gevolgen voor de biodiversiteit ingrijpend zijn, want niet altijd zullen de

Woekeraars of invasieven? [box 1]

Volgens sommige puristen zijn de twee omschrijvingen synoniemen en zou de tweede gewoon niet langer gebruikt mogen worden. Toch kan tussen beide een onderscheid gemaakt worden. In bepaalde omstandigheden kan een inheemse plant een woekeraar zijn. Zo kunnen sleedoorn en meidoorn de bestaande vegetaties van kalkgraslanden verdringen, of kunnen bramen zich in het bos als **woekerplanten** gedragen. Anderzijds wordt een **invasieve plant** gedefinieerd als een soort van vreemde oorsprong met een sterke geografische expansie, die natuurgebieden binnendringt en daar schade toebrengt aan de inheemse fauna en flora, of zelfs het verdwijnen van soorten veroorzaakt. Er kunnen ook andere ongewenste gevolgen zijn, zoals het wijzigen van de structuur en werking van het ecosysteem (bv. een geringere dynamiek in natuurlijke vegetaties of gebrek aan zuurstof in het water) of overlast voor bepaalde gebruikers (visvangst, jacht, stabiliteit van de oevers van waterlopen, belang als bijenweide, risico op dermatitis na huidcontact met bepaalde soorten, enz.).

Naar J. Lambinon, ereprofessor aan de Universiteit van Luik, in *L'Erable*, 4^e trimester 2005

inheemse soorten het pleit winnen. Enkele jaren geleden, bijvoorbeeld, merkte ik tijdens wandelingen in de duinen steeds vaker rimpelroos (*Rosa rugosa*) op. Deze plant wordt sinds lang aangeplant in bermen langs grote verkeerswegen vanwege haar hoge resistentie tegen vervuilende stoffen. Ondertussen heeft ze zich spontaan sterk verbreid en begint ze lokaal de karakteristieke flora van de zeldzame en beschermde duinen te verdringen.

Ivan Hoste: Het transporteren van planten over grote afstanden gebeurt al sinds de mens de wereld begon rond te reizen als nomade, soldaat, handelaar of toerist. Zo werden bijvoorbeeld granen en een rist bijbehorende akkeronkruiden al tijdens het Neolithicum in West-Europa geïntroduceerd. Maar dit was maar een begin. Vandaag is de situatie helemaal veranderd als een gevolg van de explosieve toename van de mondiale uitwisseling van goederen. Handelsnetwerken omspannen de hele wereld. De afgelegde afstanden en de snelheid van de transportmiddelen

zijn exponentieel toegenomen. Een plantenliefhebber kan vandaag gemakkelijk meerdere keren per jaar het vliegtuig nemen en terugkeren met zaden of stekjes van diverse plantensoorten, die ook vaak onbewust meeliften (bv. zaden die in kleren blijven kleven). Hij kan in tuincentra of kwekerijen planten kopen die uit verre landen zijn aangevoerd, of gewoon vanuit zijn luie zetel planten bestellen via het internet.

In Australië ving een wetenschapper in een carwash het van de auto's afstromende modderige spoelwater op. Hij slaagde erin daaruit niet minder dan 18.000 zaden te laten ontkiemen, behorend tot 259 soorten; de meeste opkomende planten waren typische pioniers van dynamische, omgewoelde milieus, en sommige waren tot ver in de omtrek niet gekend of zeldzaam.

Sinds enkele jaren zijn olijfbomen heel populair geworden. De oude bomen worden ingevoerd uit Spanje of Italië, waar ze met een grote wortelkluit in een container geplaatst worden, klaar voor het transport naar West-Europa. De wortelkluit bevat levenskrachtige zaden van uiteenlopende plantensoorten, en een hele reeks daarvan werd niet eerder in België gesignaleerd. Een gelijkaardige situatie doet zich voor met ingevoerde palmen, waarvan de containers een cocktail van mediterrane onkruidsoorten kunnen bevatten. In België, Nederland en Groot-Brittannië zijn er overtuigende aanwijzingen dat enkele soorten erin geslaagd zijn uit de containers te ontsnappen en in het stedelijke milieu een plekje te veroveren tussen de plaveien. De mens maakt het talloze planten gemakkelijker om zich snel en over grote afstanden te verspreiden en zo nieuwe gebieden te koloniseren.

TvE: Maar hoe kunnen we verklaren dat het fenomeen van de invasieve planten zich sinds korte tijd zo massaal lijkt te manifesteren?

I.H.: We zijn momenteel niet in staat het allemaal mooi te verklaren, en dat komt deels omdat de mechanismen van introductie en verspreiding zo verscheiden zijn. Soms begint een nieuwkomer zich direct na aankomst snel uit te breiden. Dit was zowat 20 jaar geleden bijvoorbeeld het geval met hoge fijnstraal (*Conyza sumatrensis*). Het lijkt er echter op dat veel andere exoten zich pas na een min of meer lang verblijf versneld beginnen uit te breiden. De verklaring hiervoor ligt niet altijd voor de hand. Niet zelden handhaaft een plant zich gedurende tientallen jaren onopvallend met een kleine populatie. Maar op een dag gebeurt er iets – een verandering in het milieu, een wijziging in het erfelijke materiaal van de plant, hernieuwde aanvoer van planten van dezelfde soort maar vanuit een ander gebied en met een lichtjes verschillend genetisch profiel... – en de voordien onopvallende *alien* wordt een invasieve plant. Elke exoot doorloopt een uniek parcours van introductie en verbreiding, en daarin weerspiegelt zich enerzijds de ecologie van de soort en anderzijds de onvoorspelbaarheid van de menselijke activiteiten.

TvE: Professor Lambinon citeert het geval van de omgeving van Verviers, waar in de 19de eeuw, samen met wol voor de wolwasserijen, talrijke Australische en Zuid-Afrikaanse plantensoorten ingevoerd werden. Daarvan is veel herbariummateriaal bewaard, maar op het terrein schiet van die flora nu zo goed als niets over. Dit houdt onder meer verband met de verspreidingsmechanismen van planten. Verspreiding met de wind vergemakkelijkt het koloniseren van nieuwe gebieden, maar in het geval van de Japanse duizendknoop volstaat een minuscuul fragment van een wortelstok om een nieuwe groeiplaats te creëren. De mens geeft sommige planten onbewust een duwtje in de rug. Zo is de reuzenbalsemien (*Impatiens glandulifera*) een populaire, want gemakkelijk te kweken en langbloeiende plant, die in de tuin ook vrij gemakkelijk onder controle kan gehouden worden. Langs de oevers van waterlopen en in natte, schaduwrijke milieus kan ze echter sterk woekeren, waardoor inheemse soorten, nuttig voor het stabiliseren van de oevers, in de verdrukking komen. Dergelijke milieus, vaak al verarmd door een gebrekkig beheer, dreigen daardoor nog verder aan kwaliteit in te boeten. En toch wordt reuzenbalsemien nog altijd aangeboden in tuincentra. Is het daarom dat het LIFE-project AlterIAS gelanceerd werd?

M.H.: AlterIAS is een op communicatie gericht project dat gefinancierd wordt door de Europese Commissie en de regionale en federale overheden die in België belast zijn met milieubeheer (SPW, ANB, IBGE-BIM, FOD-Leefmilieu) [box 2]. Het is een sensibiliseringsproject rond invasieve planten, gericht op de sierteeltsector. De meeste invasieve soorten zijn in oorsprong immers sierplanten, maar buiten de kringen van wetenschappers zijn er maar weinigen die dat weten. Veel soorten worden tot vandaag nog altijd verkocht en aangeplant in parken, tuinen, groenzones en waterpartijen, van waaruit

Het project AlterIAS [box 2]

Dit LIFE-project richt zich tot de siertelers, planten-kwekers, ondernemers en tuinarchitecten, maar ook tot de openbare besturen verantwoordelijk voor aanplantingen (steden, gemeenten, groendiensten, enz.). De twee beroepsfederaties voor de tuinbouw in België (AVBS en FWH) zijn zich bewust van de situatie en ondersteunen het project als partners van het Centre Technique Horticole (Gembloux) en het Proefcentrum voor Sierteelt (Destelbergen). Sinds november 2010 ontmoeten de partners elkaar voor rondetafelgesprekken. Het project wordt gezamenlijk gefinancierd door de Europese Commissie en de regionale en federale overheden die in België belast zijn met milieubeheer (SPW, ANB, IBGE-BIM, FOD-Leefmilieu).

<http://alterias.be> – Folders, brochures, een DVD, enz. zijn beschikbaar voor professionelen, producenten en verbruikers.

ooit ingevoerd als sierplanten voor vijvers en aquaria. Door hun snelle uitbreiding zijn ze in de voorbije paar decennia uitgegroeid tot een probleem, en ook in Vlaanderen zijn ze recent in uitbreiding. Hun groeivermogen is zeer groot, wat zich om de 2 à 3 weken kan vertalen in een verdubbeling van de biomassa.

In Groot-Brittannië werd al 50 miljoen euro gespendeerd aan het bestrijden van Pontische rododendron (*Rhododendron ponticum*). Oorspronkelijk afkomstig uit Turkije en het Iberisch schiereiland, werd deze struik in Engeland vanaf de late 18de eeuw veel aangeplant in parken. Hij plant zich gemakkelijk voort (door zaden, afleggers, stekken, enz.) en is zeer competitief ten opzichte van de meeste inheemse bosplanten. En hoewel ook in Frankrijk (Bretagne) geprobeerd wordt om de snelle uitbreiding van deze exoot te voorkomen, is de Pontische rododendron in Portugal paradoxaal genoeg een sterk bedreigde soort.

TvE: Welke gekweekte sierplanten veroorzaken momenteel grote problemen?

F.V.: We hadden het eerder al over Japanse duizendknoop, reuzenbalsemien en vlinderstruik. Een soort die evenmin onvermeld mag blijven is de Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*), die

Een erg competitieve boomsoort [box 3]

De uit Noord-Amerika afkomstige Amerikaanse vogelkers (*Prunus serotina*) heeft zich in Europa een plaats veroverd in uiteenlopende habitats, vooral op zure zandgronden. Aanvankelijk werd ze in de zeventiende eeuw geïntroduceerd als sierplant, maar in de negentiende eeuw werd ze gaandeweg ook gebruikt voor de houtproductie en later vooral als vulhout in naaldhoutaanplantingen. De enorme uitbreiding in Europa was deels te danken aan verstoringen van het milieu door de mens (eutrofiëring, fragmentatie,...). Al snel kreeg de plant het stempel van 'invasieve soort'. In bossen waar ze aanwezig is (in Vlaanderen ca. 50.000 ha) vormt Amerikaanse vogelkers een bedreiging voor bepaalde inheemse soorten; ze verhindert de regeneratie van andere boomsoorten en is een geduchte concurrent voor de opname van voedingsstoffen en water.

Informatie Valérie Cawoy, Marie Pairon, Arnaud Vervoort, Valérie Van Parys en Anne-Laure Jacquemart; zie <http://www.uclouvain.be/53490.html>

ze kunnen ontsnappen en zich vestigen in natuurgebieden. Het is dus van groot belang de betrokkenen in de sierteeltsector te wijzen op de risico's die deze planten voor het leefmilieu inhouden.

TvE: Is het voldoende die mensen te informeren?

M.H.: Preventie is heel belangrijk. De invoer van deze soorten voorkomen is gemakkelijker dan het bestrijden van verwilderde populaties. En het is veel goedkoper! In Frankrijk, onder meer in de moerassen van Poitou en langs de oevers van de Loire, heeft de bestrijding van waterteunisbloem (*Ludwigia grandiflora*) en postelein-waterlepelje (*L. peploides*) in drie jaar tijd ongeveer 700.000 euro gekost. Oorspronkelijk afkomstig uit Zuid-Amerika, werden deze planten

jarenlang op grote schaal gebruikt werd als bodemverbeteraar op arme zandgronden [box 3]. Maar in plaats van nog meer soorten op te noemen wil ik graag vermelden dat in België de invasieve soorten op basis van het wetenschappelijke evaluatieprotocol ISEIA verdeeld worden over een zwarte lijst (soorten met een aangetoonde sterk negatieve milieu-impact) en een bewakingslijst (de zgn. grijze lijst) [box 4].

M.H.: De zwarte lijst omvat soorten die een reële bedreiging vormen voor de biodiversiteit in België. Het zijn goed bestudeerde plantensoorten, waarvan we weten dat ze in waardevolle natuurgebieden kunnen binnendringen. Deze lijst bevat een reeks stilaan 'klassieke' namen, zoals Japanse duizendknoop en de reuzenberenklauw (*Heracleum mantegazzianum*), maar ook een aantal asters (zoals *Aster ×salignus*, *A. novi-belgii* en *A. lanceolatus*), Canadese kornoelje (*Cornus*

sericea), vlakke dwergmispel (*Cotoneaster horizontalis*), hemelboom (*Ailanthus altissima*), mahonia (*Mahonia aquifolium*), diverse Noord-Amerikaanse spirea-soorten (*Spiraea ×billardii*, *S. alba* en *S. douglasii*), twee soorten guldenroede (*Solidago canadensis* en *S. gigantea*), en verder een aantal waterplanten, zoals brede waterpest (*Elodea canadensis*), watercrassula (*Crassula helmsii*), parelvederkruid (*Myriophyllum aquaticum*) en grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*).

ISEIA: een gecoördineerde evaluatie [box 4]

Het ISEIA (Invasive Species Environmental Impact Assessment) protocol beoordeelt de gevolgen voor het milieu van planten of dieren die ingeburgerd zijn in België of naburige regio's met vergelijkbare eco-klimatologische omstandigheden (Duitsland, Noord-Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Zwitserland en de Britse Eilanden). De soorten worden beoordeeld volgens verschillende criteria, zoals hun potentieel tot uitbreiding of tot het koloniseren van waardevolle habitats, impact op inheemse soorten en mogelijke invloed op het functioneren van ecosystemen. Alle gegevens worden opgeslagen in het informatiesysteem 'Harmonia' dat ontwikkeld werd door het Belgisch Biodiversiteitsplatform. Elke soort wordt geëvalueerd door wetenschappers die samenwerken in het Belgisch forum voor invasieve soorten.

Zie voor meer informatie <http://ias.biodiversity.be/>. De volledige lijst van invasieve planten is opgenomen in de sectie "Online publication".

Sommige van die soorten gedijen in uiteenlopende milieus, andere zijn alleen invasief in gebieden met welbepaalde karakteristieken, zoals kustduinen, kalkgraslanden, bossen op zure bodems, enz.

TvE: Zijn er nog andere soorten die een risico inhouden?

M.H.: Een aantal planten met een beperkte of momenteel niet voldoende gekende milieu-impact staat in de bewakingslijst. In die lijst staan onder meer soorten waarvan in België – voorlopig? – geen invasief gedrag waargenomen is. In andere gevallen gaat het om planten die alleen milieus met een voor het natuurbehoud minder belangwekkende biodiversiteit koloniseren. Ook zijn in de grijze lijst soorten opgenomen waarvoor momenteel onvoldoende wetenschappelijke gegevens voorhanden zijn om hun milieu-impact correct in te schatten.

TvE: Over welke aantallen soorten hebben we het dan?

M.H.: Op de zwarte lijst staan 33 soorten en op de bewakingslijst 29. Tot die laatste categorie behoren onder meer vederesdoorn (*Acer negundo*), Amerikaanse eik (*Quercus rubra*), azijnboom (*Rhus typhina*), Amerikaans krentenboompje (*Amelanchier lamarckii*) en gewone robinia (*Robinia pseudoacacia*).

TvE: Waarop moeten we letten bij het aankopen van planten?

I.H.: De meeste tuinbezitters geven de voorkeur aan planten die gemakkelijk groeien. Bovendien laten ze zich gemakkelijk verleiden tot het aankopen van modieuze nieuwigheden van niet-inheemse oorsprong. Dit brengt bepaalde risico's met zich mee waarvan elke tuinder zich bewust zou moeten zijn. Het wordt stellig afgeraden zelf planten mee te brengen uit verre reisbestemmingen, vooral uit gebieden met een klimaat dat vergelijkbaar is met dat in West-Europa. Omgekeerd kunnen we ook maar beter geen inheemse planten uitvoeren.

De aankoop van planten via zowel de klassieke tuincentra als de nieuwe commerciële kanalen (het internet) biedt nooit helemaal zekerheid, al was het maar omdat sommige internationale reglementeringen betreffende de invoer van bloemen en planten ingewikkeld zijn en niet gemakkelijk afdwingbaar. Bij dit alles is het bemoedigend vast te stellen dat de sierteeltsector vandaag bereid is om met het natuurbehoud het gesprek aan te gaan en werkbare oplossingen te zoeken.

TvE: En waaraan denken we het best tijdens het onderhoud van de tuin?

I.H.: Omdat het dikwijls moeilijk is om het invasieve karakter van een plant in een bepaalde context precies te voorspellen, moet de tuinliefhebber altijd goed in het oog houden wat de tuin binnenkomt en buitengaat. In het geval van zeer 'agressieve' soorten – zowel gekweekte planten als onkruidsoorten – verdient het aanbeveling de bloeiwijzen met zaden of andere delen van de plant die dienen voor de vermeerdering van de soort (zoals bollen of de kleine broedbolletjes bij sommige *Oxalis*-soorten) in de vuilbak te deponeren in plaats van bij het overige tuinafval.

Het grootste gevaar schuilt dikwijls in tuinen die een tijdlang aan hun lot worden overgelaten. Ongecontroleerd woekerende planten die uit een dergelijke tuin ontsnappen, kunnen aan de basis

liggen van verwilderde populaties in bermen of op braakliggende percelen in de buurt. Wie probleemsoorten buiten zijn tuin wil houden, moet ook goed opletten bij het aanvoeren van grond van buitenaf: langs die weg kan je ongewild bijvoorbeeld gemakkelijk wortelstokfragmenten van Japanse duizendknoop introduceren. De aankoop van plantgoed in een tuincentrum of het uitwisselen van planten met andere tuinliefhebbers houdt ook altijd het risico in van het inbrengen van een ongewenste 'verstekeling'. Voorbeelden hiervan zijn het inheemse zevenblad (*Aegopodium podagraria*) of de niet-inheemse *Cardamine corymbosa* [box 5].

F.V.: Een goede kennis van de planten, zoals het herkennen van jonge plantjes of hun ecologie en wijze van zich vermeerderen, laat de tuinliefhebber toe zonder vooroordelen of overdreven schrik voor 'invasieven' om te gaan met de planten in de tuin. Bovendien komt die kennis goed van pas bij het onderhoud van de tuin. Een met enige kennis van zaken en toewijding onderhouden tuin vormt vanuit het oogpunt van de invasieven-problematiek doorgaans niet direct een groot gevaar. Het risico zit vooral in planten die ongemerkt ontsnappen en zich vervolgens een tijdlang ongecontroleerd

***Cardamine corymbosa*, een lastige nieuwkomer [box 5]**

Tot het geslacht *Cardamine* behoren een paar kleine soorten die maar in weinig tuinen ontbreken. Mogelijks zal dit binnenkort ook het geval zijn met *C. corymbosa*, een plantje dat in de jaren 1970, wellicht samen met sierplanten, ongewild – én aanvankelijk onopgemerkt – vanuit Nieuw-Zeeland in Groot-Brittannië terechtkwam. Het plantje, dat gemakkelijk verward wordt met kleine exemplaren van kleine veldkers (*C. hirsuta*), ontpopte zich al spoedig tot een vervelend onkruid in kwekerijen en tuinen, eerst op de Britse Eilanden, maar sinds een tiental jaar ook in België en Nederland. De soort gedijt in uiteenlopende milieus en verspreidt zich lokaal door middel van wegschietende zaden. Ze heeft alle kenmerken van een potentieel invasieve soort. Vermoedelijk zullen veel tuinliefhebbers de uitbreiding in de nabije toekomst vanop de eerste rij meemaken...

Bron: *Een nieuwkomer in sierteeltbedrijven en tuinen: Cardamine corymbosa in Nederland en België*, door Ivan Hoste, René van Moorsel en Rutger Barendse, *Dumortiera* 93 (2008), p. 15-24.

uitbreiden in kwetsbare natuurgebieden. Het is tenslotte altijd nuttig om te overwegen of je een plant die de reputatie heeft invasief te zijn, in de tuin niet beter kunt vervangen door een andere, minder 'agressieve' soort.

TvE: Kunnen de tuinbouwers, plantenkwekers of zaakvoerders van tuincentra de klanten correct informeren? Zullen de risico's van de aangeboden planten op de etiketten vermeld worden?

M.H.: Informatie op de etiketten is een mogelijke oplossing. Het is verder belangrijk dat de lijst met invasieve planten overal kenbaar gemaakt wordt en dat niet-invasieve alternatieven voor agressieve exoten worden gepropageerd. Sommige soorten zouden gewoon niet meer verkocht mogen worden. De te nemen maatregelen moeten vooraf met de sectorverantwoordelijken besproken worden. Momenteel

zijn er geen maatregelen voorzien in verband met het etiketteren van de planten, maar de bij AlterIAS betrokken partijen staan open voor suggesties. Op termijn willen we komen tot gedragscodes voor de sierteelt. De tuinbouwers zouden zich dan kunnen engageren om bepaalde van de hierboven vermelde richtlijnen na te leven. Op die manier kunnen we de kans op het introduceren van probleemsoorten sterk verminderen. We streven met andere woorden naar een systeem van autoregulatie binnen de sierteelt.

Altijd opmerkzaam blijven, de planten in de tuin goed observeren, zich niet inbeelden dat de tuin zelfzelf wel zal reguleren zonder menselijke tussenkomst, ongewenste nieuwkomers proberen te elimineren alvorens ze zich exponentieel vermeerderen,...: dat zijn enkele gouden regels waaraan elke voorzichtige tuinder zich met plezier zal houden. Opdat elke soort zou groeien en bloeien op haar eigen ideale plekje!

Bijschriften bij de foto's

[p. 88] Aan de rand van het moeras van Brière (Frankrijk, Loire Atlantique) wordt een tuin opgefleurd door reuzenbalsemien, met het reële risico dat deze plant de nabijgelegen beschermde zone zal binnendringen.

[p. 89] Vlinderstruik vestigt zich gemakkelijk overal, vooral op braakland, maar wordt voorlopig niet als invasief beschouwd.

[p. 90, boven] De oevers van de Semois worden langzaam maar zeker overwoekerd door reuzenbalsemien, waardoor de oorspronkelijke begroeiing teruggedrongen wordt.

[p. 90, onder] De mooie bloemen maken van de reuzenbalsemien helaas een aantrekkelijke sierplant.

[p. 91] In Marche-les-Dames heeft de late guldenroede (*Solidago gigantea*) zich bijzonder sterk uitgebreid.

[p. 93, boven] In Lhixhe zijn de oevers bij de monding van de Berwinne compleet overwoekerd door invasieve soorten: op de voorgrond Japanse duizendknoop, opnieuw uitlopend na een recente maaibeurt, en op de andere oever reuzenberenklauw (links) en reuzenbalsemien (rechts). Deze exoten hebben de oorspronkelijke inheemse planten helemaal verdrongen.

[p. 93, onder] Late en Canadese guldenroede (*Solidago gigantea* en *S. canadensis*) zijn erkende invasieve planten. Toch worden ze in de handel nog altijd verkocht.

[p. 94] Watersla (*Pistia stratiotes*), een waterplant van tropische en subtropische gebieden, kan zich vooral tijdens warme zomers zeer sterk uitbreiden, maar is in de regel niet bestand tegen de West-Europese winterkou.

[p. 95] Onmiddellijk nadat door werken, bijvoorbeeld ten behoeve van bodemsanering, alle plantengroei op een terrein verwijderd werd, grijpen pioniers hun kans. De zaden van talrijke plantensoorten ontkiemen uit de zaadbank in de bodem of komen – zoals hier de vlinderstruik – aanwaaien uit de omgeving.

[p. 96] Het uit de hooglanden van Zuid-Afrika afkomstige bezemkruiskruid (*Senecio inaequidens*) vestigde zich in Europa als exoot het eerst in het Middellandse-Zeegebied. Nadien raakte de plant ook ingeburgerd in België, waar ze talrijk voorkomt op braakland, langs autowegen, op muren en langs straten in de stad, in de duinen, enzovoort.

Contactpersonen

Filip Verloove en Ivan Hoste, Nationale Plantentuin van België, Domein van Bouchout, B-1860 Meise, T +32 (0)2 269 39 05 – www.br.fgov.be

Mathieu Halford, Université de Liège, Gembloux Agro-Bio Tech, Unité Biodiversité & Paysage, Passage des Déportés 2, B-5030 Gembloux, T +32 (0)81 62 22 44 – www.fsag.ac.be

Lectuur

Eloge des vagabondes, Gilles Clément, NiL Editions, www.nil-editions.fr

Mauvaises herbes, Jean-Paul Pigeat, Lucie Paye-Moissinac, Conservatoire international des parcs et jardins et du paysage, Blois, 2003

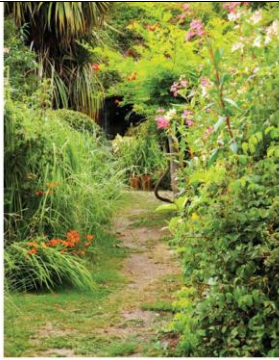
Plantes exotiques invasives, Jacqueline Saintenoy-Simon, DGRNE, Région wallonne

Beschrijvende fiches met de voornaamste soorten invasieve planten, Laboratoire d'Ecologie, FUSAGx – N. Pieret et E. Delbart, Passage des Déportés 2, B-5030 Gembloux, delbart.e@fsagx.ac.be

http://www.br.fgov.be/PUBLIC/GENERAL/EDUCATION/EDUCATIONNL/infoblad_invasieve_planten.html

<http://ias.biodiversity.be>

<http://www.gestiondifferentiee.be>

Texte : Dominique Guerrier Dubarle
Photos : Marc Clignez, Dominique Guerrier Dubarle, Sonia Vanderhoeven, Henk Walley

Le jardin est un microcosme, un univers poétique en miniature où le jardinier veille à l'harmonie de paysages qu'il a soigneusement mis en scène. Pourtant rien n'est plus ouvert sur le monde qu'un jardin, avec quelques surprises à la clé... Conversations sur le thème de l'envahissement.

En bordure du marais de Bérier (France, Loire Atlantique), un jardin fait la part belle à la Balsamine de l'Himalaya avec le rhubarbe, incontrôlable, qui colonise cette zone protégée tout proche.

Pousse toi, que je m'installe !

Le voyage des plantes a toujours existé et le jardinier, "passager de la terre, (est l'entremetteur privilégié de mariages inattendus, acteur direct et indirect du vagabondage, vagabond lui-même" comme l'écrivait Gilles Clément dans "Éloge des vagabondes". Parfois ces voyages profitent à certaines espèces qui se développent dans une région hôte en populations immenses : notre salicaire, *Lythrum salicaria* L., a ainsi conquis de vastes territoires en Amérique du Nord, provoquant outre-atlantique des réactions nombreuses, souvent peu amènes. Capable de produire près de 2 millions de graines par pied, elle visite ses territoires de prédilection, berges, marais, zones humides, avec bonheur et vigueur, au grand dam des espèces indigènes somnolentes en quelque sorte de la laisser passer. Certaines de ces explosions posent, il est vrai, des questions de santé : dans les années 80 au Québec, l'ambrosie, *Ambrosia artemisiifolia* L., plante indigène dont le pollen est hautement allergène, est la cible de campagnes de communication destinées à mieux faire connaître cette plante du grand public. A cette époque elle s'est déjà, depuis près d'un siècle, introduite en France, via des échanges

commerciaux -fourrages, semences, plants de pommes de terre- en provenance d'Amérique. Sans y faire d'abord trop de bruit. Mais dans les années 60-70, elle passe d'un statut de plante sporadique à de véritables colonies. Aujourd'hui sa présence en région Rhône-Alpes ou dans le Nord de la France a pris une dimension inquiétante et les régions voisines sont plus qu'attentives à sa possible dissémination dans leurs territoires. Aucun jardinier n'ignore plus les incidences néfastes provoquées sur nos écosystèmes par la renouée du Japon (*Fragaria japonica* (Houtt.) Ronse Decraene) dont on ne peut guère se débarrasser en raison d'un appareil souterrain colonisateur et de sa faculté de se multiplier à partir d'un minuscule bout de racine. Considérée en 1829 comme une plante ornementale hautement intéressante par son introducteur, Philippe von Siebold, elle est redoutée aujourd'hui de la plupart des gestionnaires de territoires naturels, protégés ou non. Mais beaucoup de ces jardiniers attentifs seraient étonnés d'apprendre que *Rosa rugosa* Thunb., dans certaines conditions particulières, est devenue également une envahissante...

Les berges de la Seneca sont peuplées par la balsamine de l'Himalaya qui entraîne à terme une diminution drastique de la biodiversité.

qui concerne les exotiques, cette qualification d'envahissante a des conséquences plus importantes en matière de biodiversité car il y a une compétition entre plantes dont les indigènes ne sortent pas toujours vainqueurs. Il y a quelques années je me suis aperçu en me promenant sur certaines dunes du littoral que *Rosa rugosa* L., employé notamment pour le fleurissement des abords de voies compte tenu de sa très bonne résistance aux pollards, était arrivé dans ces milieux dunaires. Aujourd'hui, non seulement elle s'y reproduit bien mais elle a commencé à éliminer certaines espèces caractéristiques de ces milieux devenus rares et protégés.

Il y a quelques années, une analyse des déchets a été faite dans un car-wash en Australie : on a pu faire grimper ainsi 18000 graines, appartenant à 259 espèces parmi lesquelles dominaient des plantes pionnières de sols fréquemment perturbés : certaines de ces plantes étaient inconnues ou étaient très rares à cet endroit. Les vieux oliviers importés depuis peu et en grand nombre d'Espagne et d'Italie, sont placés là-bas dans des conteneurs avec la motte de terre originelle, dans laquelle ces arbres ont vécu pendant des

Détail des inflorescences de la Balsamine qui font de cette espèce une plante malheureusement très attractive.

Jardin d'Eden a rencontré Filip Verloove et Ivan Hoste, chercheurs au Jardin botanique national de Meise, ainsi que Mathieu Halford, coordinateur du projet Life "AlterIAS" dont l'objectif est de sensibiliser le secteur horticole à la thématique des plantes invasives, pour en savoir plus sur cette question.

JARDIN D'EDEN : Dans notre dernier numéro, nous évoquions la bio-diversité dans les jardins à travers l'utilisation de plantes indigènes. Aujourd'hui nous voudrions en savoir plus sur les plantes que l'on dit envahissantes, invasives... Pouvez-vous nous définir précisément ce dont il s'agit ?

MATHIEU HALFORD : De manière résumée, une plante invasive est une espèce exotique introduite par l'homme dans un nouveau territoire, capable de proliférer rapidement dans les milieux naturels. C'est le cas d'une espèce sur mille environ. Ces espèces poussent vite, elles se multiplient facilement et en abondance. Leur développement se fait au détriment des plantes indigènes. Elles affectent la biodiversité et dégradent les écosystèmes. Ce sont souvent des plantes ornementales importées de différentes contrées pour l'horticulture.

JM : Cette invasion est-elle rapide ?
MA : Différentes barrières doivent être franchies pour qu'une espèce devienne invasive. La première est la barrière géographique. L'espèce doit être transportée de son aire d'origine (que les scientifiques nomment "aire de distribution naturelle") vers un nouveau territoire, appelé

ENVAHISSANTES OU INVASIVES ?
"Pour quelques puristes, les deux appellations sont synonymes et la seconde semblerait à proscrire. En fait, depuis peu, en français, une nuance s'impose de plus en plus entre les deux termes. Une plante envahissante dans certaines conditions peut être indigène : on ne se privera pas, par exemple, de parler de paruliers et d'adonides envahissants dans des pelouses ou de ronces envahissantes dans certains bois. Par contre, une plante invasive sera définie comme une xénophyte à forte expansion géographique, envahissant des milieux de la vie sauvage et causant des dommages à la flore et éventuellement à la faune indigènes, pouvant aller jusqu'à l'élimination de celles-ci ; on prend en compte, en plus, d'autres effets indésirables : changement de structure et de fonctionnement des écosystèmes (par exemple altération de la dynamique naturelle de la végétation, augmentation des conditions d'anéorisme dans les pièces d'eau...) voire nuisances pour certains utilisateurs (pêche, chasse, solidité des berges de cours d'eau, voléur apicole, dermatites au contact de certaines espèces..."

Jacques Lambinon, professeur honoraire à l'Université de Liège, in L'Érable, 4e trimestre 2005

"aire d'introduction". Elle y devient une "exotique" et se retrouve alors dans de nouvelles conditions écologiques. Son évolution au sein de ce nouveau milieu est variable : soit les conditions climatiques ou pédologiques qu'elle rencontre peuvent ne pas lui permettre de résister bien longtemps ; soit elle parvient à s'y adapter et peut croître dans son nouvel environnement. C'est la barrière environnementale. Après un certain temps, certaines peuvent même s'y reproduire et maintenir des populations stables. C'est la barrière reproductive. Après cette période d'adaptation, certaines entrent dans une phase d'explosion démographique où, en l'absence de prédateurs naturels, elles se développent de manière fulgurante. C'est alors que l'on parle de plantes invasives ou de plantes exotiques envahissantes.

JM : C'est le cas par exemple de *Buddleja davidii* Franch., introduit en Europe à partir de Chine au 19e siècle ? Considéré comme plante rare, il est cultivé d'abord en serre jusqu'au moment où il s'en échappe pour coloniser des talus et terrains vagues, milieux similaires à son milieu d'origine...

Le Buddleja s'échappe facilement des jardins : il est souvent très présent un peu partout notamment dans des friches mais sans être encore déclaré invasif.

JM : Cette plante ornementale très familière est considérée comme potentiellement invasive car elle s'échappe facilement dans les jardins, colonise effectivement des friches et supprime la végétation naturelle. Mais c'est bien davantage le cas de la renouée du Japon qui est devenue populaire vers 1847, en venant aux Pays-Bas la médaille d'or de la plante la plus intéressante de l'année par la Société d'Agriculture et d'Horticulture ! Depuis, elle a été plantée dans de nombreux parcs et jardins. Elle est aujourd'hui présente dans des milieux naturels diversifiés et c'est une des plantes les plus problématiques.

FILIP VERLOOVE : Une plante indigène peut devenir, elle aussi, envahissante, plus "agressive", en raison notamment de modifications climatiques ou d'un milieu qui devient plus riche en certains nutriments : c'est ainsi par exemple le cas de la clématite des haies (*Clematis flammula* L.) ou des ronces (*Rubus* L.). En ce

décennies. Rien d'étonnant à que les graines qui s'y trouvent soient fréquemment inconnues chez nous. La même situation est observée avec les palmiers importés dont les conteneurs abritent souvent un cocktail de plantes méditerranéennes dont nous nous passerions volontiers ici. Echappés des conteneurs, certains représentants de cette flore se sont installés en Belgique, dans le Grand-Est de la France, où ils sont parfois retrouvés comme adventices entre des pavés. L'homme rend la dispersion des plantes beaucoup plus lointaine et beaucoup plus rapide, mais aussi, il faut le constater, beaucoup plus efficace pour elles !

JM : Mais comment explique-t-on ce phénomène de "plantes invasives" qui, tout d'un coup, semblent prendre une ampleur tout à fait particulière ?

MA : Ce sont des phénomènes encore mal expliqués, en partie en raison de mécanismes de dispersion très variés. Parfois une plante introduite se multiplie rapidement dès son arrivée : ce fut le cas, observé il y a une vingtaine d'années, de la vergette élevée (*Congea sumatrensis* (Retz.) E. Walker). Mais il semble que pour beaucoup d'autres plantes exotiques invasives, il existe un temps de latence dont la durée est variable et reste inexpliquée. La plante est introduite et pendant des mois, voire des dizaines d'années, elle va rester à un endroit sans que sa densité augmente. Et puis à un moment se produit un événement particulier -un changement de milieu, une différenciation génétique, l'arrivée de spécimens de la même espèce mais de biotope et de composition génétique légèrement différents...- et le nombre d'individus se met à croître de manière exponentielle ! Chaque introduction est un événement unique, qui défie l'écologie de la plante aussi bien que les capacités imprévisibles des activités humaines.

JM : Le professeur Lambinon cite le cas de la région de Verriers au 19e siècle, le lavage des laines a introduit un certain

nombre d'espèces australiennes ou sud-africaines : on en a même retrouvé dans des herbiers, mais elles ont aujourd'hui probablement toutes disparues de cette région d'introduction ! Cette manipulation est liée aussi aux capacités de dispersion de la plante : l'anémochorie -la dispersion par le vent- est bien sûr un vecteur facilitant cette dissémination mais une plante comme la renouée du Japon se reproduit à partir d'un minuscule éclat de rhizome... et cela fait autant de dégâts ! L'homme accentue, parfois sans le savoir, ce phénomène : la balsamine de l'Himalaya (*Impatiens glandulifera*) est une plante qui a encore son heure de gloire dans les jardins car c'est une espèce "sans problème", qui fleurit tout l'été, garnit bien des parterres, et dont il est possible de circonscire la répartition dans un jardin. Malheureusement le long des berges, dans des milieux humides et frais, elle peut coloniser de vastes territoires, éliminant des espèces utiles à la stabilité des berges. La diversité de ces écosystèmes déjà mis en danger par des pratiques pas toujours respectueuses de ces milieux est en danger. Cette balsamine est pourtant encore vendue dans certaines jardinerias ! Est-ce pour cela que ce projet Life AlterIAS a été lancé ?

JM : AlterIAS est un projet de communication co-financé par la Commission Européenne et par toutes les administrations régionales et fédérales en charge de la gestion de l'environnement en Belgique (SPW, ANB, BRCE-IRM, SPF, Environnement). Son objectif est de sensibiliser la filière ornementale à la problématique des plantes invasives. Comme cela a été dit, la plupart des plantes invasives sont des espèces ornementales. Mais en dehors du milieu scientifique, peu de personnes le savent. Encore aujourd'hui, elles sont achetées puis plantées dans les parcs, les jardins, les espaces verts, les plans d'eau, d'où elles peuvent s'échapper et coloniser les milieux naturels. Il est donc essentiel d'informer les acteurs du secteur horticole sur les risques que représentent ces plantes pour l'environnement.

JM : Cette information est-elle suffisante ?

MA : La prévention est capitale. Il est plus facile d'éviter d'introduire et de planter ces espèces que de gérer les

LE PROJET ALTERIAS
Il s'adresse aux horticulteurs, pépiniéristes, entrepreneurs, paysagistes mais également aux services publics responsables des plantations (villes, communes, départements espaces verts, etc.).

Les deux fédérations horticoles professionnelles de Belgique (AVBS et FWH), bien conscientes de cette situation, soutiennent le projet comme les deux partenaires d'AlterIAS : le Centre Technique Horticole de Diksmuide et le Proefcentrum voor Sierteelt. Dès Novembre 2010, des tables rondes feront se rencontrer les acteurs de la filière.

<http://alterias.be>
Départements de Dépliants, brochures, DVD, etc. sont à la disposition de tous, professionnels, producteurs et consommateurs.

A Marche les Dames la progression de la vergette d'or du Canada est impressionnante.

populations installées dans la nature. Et c'est nettement moins coûteux ! En France la lutte contre l'invasion des milieux rivulaires par les jussies (*Jussiaea grandiflora* et *Jussiaea repens*) – dans le Marais poitevin ou en bord de la Loire par exemple – a coûté près de 700 000 € en trois ans : d'origine sud-américaine la jussie a été introduite depuis près d'un siècle afin d'agrandir les bassins et les aquariums. Son extension très rapide en fait, depuis une vingtaine d'années, une des espèces aquatiques invasives les plus préoccupantes, apparue récemment en Flandre. Elle possède une croissance remarquable avec un doublement de sa biomasse toutes les 2 à 3 semaines. Côté horticole, 50 millions d'euros ont déjà été dépensés en Grande Bretagne pour éliminer *Rhodosolenia purpurascens*. Le *Rhodosolenia* des parcs, originaire de Turquie et de la péninsule ibérique, a été introduit pour ses qualités ornementales en Angleterre à la fin du 19e siècle. Sa forte capacité de colonisation (graines, rejets, boutures...) lui a permis de former des populations pérennes et de concurrencer très – trop – fortement les espèces indigènes en milieu forestier. Mais alors que la Bretagne française prend elle aussi des mesures pour éviter cette colonisation rapide, l'espèce semble en voie d'extinction au Portugal...

AM : Quelles sont les espèces cultivées ornementales qui posent problème actuellement ?
FK : Nous avons parlé tout à l'heure de *Fallugia japonica*, *Hemodorum montezumense*, *Impatiens glandulifera*, *Buddleia davidii*. Il faudrait aussi évoquer *Prunus serotina* qui a été largement utilisé pour l'amélioration des sols sableux et pauvres. Mais avant d'aller plus loin, précisons qu'en

Belgique, les plantes invasives sont classées dans un système de liste noire (impact environnemental avéré) et de liste de surveillance également appelée liste grise, en suivant un protocole d'évaluation scientifique d'impact environnemental, le protocole ISEIA (Invasive Species Environmental Impact Assessment).

AM : La liste noire comprend des espèces qui représentent une réelle menace pour la biodiversité en Belgique. Elles sont bien étudiées et peuvent envahir des habitats de haute valeur écologique. Cette liste inclut des espèces maintenant connues comme la renouée du Japon ou la grande berce du Caucase mais aussi certains asters (*Aster x sulgatus*, *Aster non-béigi*, *Aster incandens*), le cornouiller soyeux (*Cornus sericea*), le cotoneaster horizontal (*Cotoneaster horizontalis*), le faux-vernis du Japon (*Ailanthus altissima*), le mahonia (*Mahonia aquifolium*), des spirées nord-américaines (*Spiraea hibernica*, *Spiraea alba*, *Spiraea angustifolia*) ou bien encore des solidages (*Solidago canadensis*, *Solidago gigantea*) ainsi que des plantes aquatiques comme *Elodea canadensis*, *Crasula helmsii*, *Myriophyllum aquaticum* ou *Hydracotyle runcunculoides*. Si certaines de ces plantes colonisent une large gamme d'habitats, d'autres sont uniquement invasives dans des habitats naturels bien spécifiques comme les dunes côtières, les pelouses calcaires, les forêts sur sols acides...

AM : D'autres espèces présentent-elles des risques ?
MM : Certaines espèces dont le risque environnemental est modéré ou inconnu sont placées en liste de surveillance, soit parce que leur caractère invasif n'est pas (ou pas encore) prononcé en Belgique, soit parce qu'elles colonisent des sites de moindre importance pour la biodiversité, ou encore tout simplement parce nous ne les connaissons pas bien et que les données scientifiques sont manquantes quant à leurs impacts environnementaux.

UNE ÉVALUATION COORDONNÉE

Le protocole ISEIA est un protocole d'évaluation de l'impact environnemental d'organismes végétaux – et animaux – déjà établis en Belgique ou dans les pays voisins aux conditions éco-climatiques similaires (Allemagne, Nord de la France, Luxembourg, Pays-Bas, Suisse, Royaume-Uni et Irlande). Les espèces sont évaluées pour différents critères comme le potentiel de dispersion, le potentiel de colonisation d'habitats de grande valeur écologique, les impacts sur les espèces indigènes et l'altération du fonctionnement des écosystèmes. Toutes les données sont enregistrées dans le système d'information «Harmonia», une base de données développée par la Plate-Forme Belge sur la Biodiversité. Les espèces sont évaluées par des scientifiques rassemblés dans le Forum belge sur les espèces invasives. Info : <http://ias.biodiversity.be/>. La liste complète des plantes invasives actuellement incluses dans Harmonia est disponible dans la section "Online publication".

AM : Cela représente-t-il un nombre important d'espèces ?
MM : On recense 33 espèces en liste noire. En liste de surveillance 29 espèces sont répertoriées actuellement parmi lesquelles des espèces courantes comme *Acer negundo*, *Quercus rubra*, *Rhus typhina*, *Amandier lamarkii* ou *Rubia peruviana*.

AM : Quelles sont vos recommandations en matière d'achat de plantes ?

MM : La plupart des jardiniers préfèrent des plantes à croissance et à propagation faciles. Et ils sont souvent séduits par l'offre de nouveautés à la mode, le plus souvent introduites. Tout ceci génère des risques sur lesquels tout jardinier consciencieux devrait s'informer : s'abstenir d'introduire lui-même des plantes de contrées lointaines, surtout celles provenant d'un climat plus ou moins comparable à celui de l'Europe occidentale. De même, éviter d'exporter des plantes indigènes de nos milieux... L'achat en circuits commerciaux classiques et nouveaux (p.e. par internet) ne sera jamais un gage total de sécurité car les règlements internationaux sont complexes à appliquer. Par

À l'issue, les berges de l'embouchure de la Demme sont entièrement colonisées par des invasives. Au premier plan, envahissant d'une coupe récente la renouée du Japon, sur l'autre rive, à gauche des berges du Caucase et à droite des bahamises de l'Himalaya ont complètement éliminé les plantes indigènes.

UN GRAND COMPÉTITEUR

Phytolacca americana, originaire d'Amérique du Nord, a envahi différents habitats en Europe, principalement sur des sols acides sableux. Il a d'abord été introduit aux environs du 17e siècle pour des raisons ornementales avant d'intéresser les forestiers au 19e siècle d'abord pour fournir du bois d'œuvre, ensuite comme essence secondaire en sous-étage de pins. Son développement massif dans une grande partie de l'Europe a été favorisé par les perturbations d'origine anthropique (eutrophisation, fragmentation...) et a rapidement conduit à son identification en tant qu'espèce envahissante. Dans les forêts où il est présent (jusqu'à 50 000 ha de forêts dans le Nord de la Belgique), le cerisier tardif représente une menace pour la survie de certaines espèces forestières indigènes, empêche la régénération et exerce une compétition féroce pour les nutriments et l'eau.

Valérie Coway, Marie Pairen, Arnaud Vervoort, Valérie Van Parys, Anne-Laure Jacquemart
 cité dans <http://www.uclouvain.be/53490.html>

La verge d'or du Canada (*Solidago canadensis*), devenue comme invasive, est pourtant en vente dans cette jardinerie.

p. 92-93

contre le milieu professionnel horticole belge a bien compris ces risques et se dit prêt à dialoguer pour trouver des solutions !

AM : Et que faudrait-il avoir en tête quand on entretient son jardin ?

MM : Comme il est souvent difficile de prédire l'invasion de tel ou tel plante, le jardinier devrait bien savoir ce qui rentre dans son jardin mais aussi ce qui en sort : en cas d'espèces envahissantes, très agressives (plantes cultivées ou « mauvaises herbes ») les inflorescences ou autres parties

qui servent à la propagation (p.e. bulbes et caïeux de certains Chaiis) doivent de préférence être mises à la poubelle et non composées ou apportées dans un panier à composteurs. Souvent, le danger réside plutôt dans des jardins laissés

MM : L'étiquetage est une possibilité parmi d'autres. Il faut aussi faire connaître la liste des plantes invasives, proposer des espèces alternatives – non invasives ! – qui pourraient se substituer à celles-ci. Le retrait du commerce de certaines

Lorsque des terrains sont complètement mis à nu lors, par exemple, de travaux de dépollution, tout un cortège de plantes colonisatrices apparaît rapidement provenant de la banque de graines du sol. Parmi ces colonisateurs le bulbillif peut rapidement devenir le dominant envahissant.

Lettre de non (*Pistia stratiotes*) ; deux roses et lettre de non (*Lemma sp.*).

à l'abandon, qui deviennent facilement une source non contrôlée de plantes échappées de culture qui s'installent dans les talus et les coins incultes autour de nos habitations. Il est également judicieux de savoir d'où provient une terre que l'on fait entrer dans son jardin : c'est un des moyens de dispersion privilégié d'espèces telle que la renouée. L'achat d'une plante dans une jardinerie ou l'échange de pieds avec d'autres amateurs jardiniers risque toujours d'introduire une espèce indésirable soit indigène (p.e. le podagrate, *Aegopodium podagraria*) soit non-indigène (p.e. *Cardamine corymbosa*).

FK : Bien connaître les plantes, notamment au stade de plantule ou de jeune plant, l'écologie et les moyens de propagation des espèces permet aussi d'ajuster son attitude vis à vis des plantes de son jardin, sans "ostracisme". Et cela est de toute façon utile pour bien le gérer. Le jardin n'est pas l'endroit où le danger est le plus important puisqu'il s'agit en général d'un milieu bien surveillé par des personnes qui connaissent les plantes. Le risque réside surtout dans l'absence incognito d'une plante capable de bouleverser grandement des milieux déjà fragilisés. En tout état de cause réfléchir si une espèce réputée invasive ne peut pas être remplacée par une autre mieux adaptée est aussi un bon réflexe !

AM : Les horticulteurs, pépiniéristes ou jardineriers peuvent-ils renseigner efficacement ? Va-t-on indiquer ces risques sur les étiquettes des plantes mises à la vente ?

CARDAMINE CORYMBOSA, UNE NOUVELLE INTRUSE
 Les Cardamine indigènes, ces petites plantes légères et gracieuses, se rencontrent dans presque tous les jardins. Cela sera-t-il aussi bientôt le cas de *Cardamine corymbosa*, introduite en Grande Bretagne dans les années 1975, sans doute avec des plantes ornementales en provenance de Nouvelle-Zélande ? Ressemblant assez à des spécimens de *Cardamine hirsuta* de petite taille, elle est devenue rapidement la cible des horticulteurs et pépiniéristes anglais, et depuis une dizaine d'années, de leurs homologues belges et hollandais. Cette plante qui peut s'installer dans des milieux divers, se multiplie par des graines catapultées du fruit mûr. Autant dire que *Cardamine corymbosa* a toutes les caractéristiques d'une plante potentiellement invasive. Les jardiniers vont probablement suivre cette invasion en direct...

Source : "Een nieuwwaker in siertelbedrijven en tuinen : *Cardamine corymbosa* in Nederland en België", Ivan Haste, René van Moersel en Rutger Barendse, *Dumortiera* 93, 2008, pages 15-24

p. 94-95

Le séneçon du Cap (*Senecio inaequalis*), originaire des hautes plateaux d'Afrique du Sud, s'est cantonné d'abord dans les régions méditerranéennes où il a été introduit mais depuis, il est installé en Belgique où il peuple des riches comme ici mais aussi des bermes d'autoroutes, des rues et des vieux murs en ville...

espèces est aussi une option. Il faut bien entendu discuter des mesures à mettre en œuvre avec des représentants du secteur. Pour l'instant rien n'est envisagé pour l'équipage de plantes mais le projet AllerAS est là aussi pour recueillir des propositions. A terme, nous allons développer des codes de conduite en horticulture, où les professionnels pourront s'engager à appliquer une ou plusieurs des mesures énoncées plus haut. Ainsi nous réduirons les risques d'introductions des plantes invasives. C'est une approche basée sur l'auto-régulation.

Restez attentif, bien observer ses plantations, ne plus s'imaginer qu'un jardin peut ne pas s'entretenir, essayer d'éliminer un nouveau venu non désiré avant qu'il ne se propage exponentiellement, voilà une règle d'or que chaque jardinier prudent suivra avec profit. Pour que chaque espèce pousse... à sa bonne place ! ☐

CONTACTS

- Filip Verloove, Ivan Hoste, Jardin botanique national de Belgique, Domaine van Bouchout, B-1860 MEISE, T +32 2 269 39 05 www.br.fgov.be
 - Mathieu Halford, Université de Liège, Gembloux Agro-Bio Tech, Unité Biodiversité & Paysage, Passage des Déportés, 2, 5030 Gembloux, T 081/62.22.44, www.fsagr.ac.be

LECTURES

Éloge des vagabondes, Gilles Clément, NIL Editions, www.nil-editions.fr
Mousses herbés, Jean-Paul Pigat, Lucie Paye-Moïssinac, Conservatoire international des parcs et jardins et du paysage, Blois, 2003
Plantes exotiques invasives, Jacqueline Saintenoy-Simon, DGRNE, Région wallonne
Fiches descriptives des principales espèces de plantes invasives, Laboratoire d'Ecologie, FUSAGx - N. PIERET et E. DELBART, Passage des Déportés, 2 - 5030 Gembloux - delbart.e@fsagr.ac.be
http://www.br.fgov.be/PUBLIC/GENERAL/EDUCATION/EDUCATION/infobiod_invasieve-plantenfr.htm
<http://ias.biodiversity.be>
<http://www.gestiondifferenciee.be>